

Új vallások.

Már a háború előtt érezhető volt, még nálunk, magyaroknál is, hogy új vallások jelentek meg a világ horizontján. Hozzánk ugyan egy kissé későn, és már csak gyenge hullámokban jutottak el ezek a mozgalmak, mindazáltal igen sok közülök, így az u. n. „Hívők“ is, sok követőre találtak, s sokszor nehéz munkát adtak a lelkipásztoroknak egyes vidékeken. A háború után ezek az új vallások még fokozottabb erővel jelentek meg közöttünk, részben, mert a háború iszonyatai, és a kereszténységnek azzal szemben tanúsított tehetetlensége sok embert kiábrándított a már meglévő egyházak üdvözítőségéből, másrészt pedig, mert külföldi tőkével (rendesen dollárral) dolgoztak ezek az új vallások, s így a propagandát jobban bírták, mint mi, akikre iskolák fentartása és egy veszített háború összes nehézségei rázódultak. Mi annyira el voltunk foglalva a saját intézményeink fenntartásáért folytatott harcral, hogy igen sokszor nem is vettük észre az ellenünk megindított aknamunkát. Aknamunkának azért lehetne nevezni ezeket az új jövevényeket, mert nem úgy léptek fel, mint hajdan a reformátorok, tehát nyíltan, és az egész keresztény világot megjavítani szándékozó igyekezettel, hanem arra törekedtek, hogy sokszor titkosan, maguknak csoportokat, egyházakat alapítsanak, a már meglévők figyelmében nem vételével. Ezért hitviták nem keletkeztek legfeljebb kint a perifériákon, egy-egy lelkész és valamelyik híve között fordult elő vallásos vitatkozás, melyben rendszerint nem a tudás, nem is az igazság, még nem is a Biblia, amit pedig csaknem kivétel nélkül főforrásuknak és egyedüli irányítójuknak használtak, hanem a vakhit, a meg levő egyház gyűlése, és az új vallás rajongó szeretete győzött. Kb. három-négy évvel ezelőtt éltek ezek a vallások fénykorukat, azóta a lelkészek és egyházak felhívott figyelme, és síkraszálása nagyon meggyöngyítette soraikat, s ma már egyes speciá-

lis helyektől eltekintve, ezek a vallások mindenütt visszavonulót fújnak.

Helyettük azonban újak jöttek, még pedig egészen mások, mint az eddigiek. Míg az eddigiek főként a falusi nép között, és annak is rendszeren a legalsóbb és legműveletlenebb rétegei között hódítottak, ezek az újak az intelligencia fegyvereivel küzdenek, és híveiket is ebből az osztályból szerzik. Azok főként szektáriánus fegyverekkel dolgoztak, és elkülöníteni akartak, ezek pedig nyíltan az egész hívő emberiség megváltására törekszenek. Kétségtelenül, a most jelentkező vallások sokkal rokonszenvesebbek, sokkal nyiltabbak, és végeredményében egyet akarnak a már meglévő felekezetekkel. Bűnükül azt sem lehet felróni, hogy megbontják az egyházak soraikat, mert legtöbb közülök nem is akar új felekezetet, elveiben legalább nem. Amiért itt egy pár szót szeretnék szólni róluk, az nem is támadás akar lenni ellenük. Mindössze ismerettni szeretnék egy párat belőlük, mert mireánk, unitáriusokra, nézve nem lehet lényegtelen egy vallásnak sem a létezése ha az őszinte lélekből indult és őszinte lélekben vert gyökeret. Aztán meg a legtöbb új vallás igen nagy tanulságot rejt magában. Rendszeren azért keletkezik új vallás, mert a már meglévőkből vagy hiányzik valami, vagy az idők folyamán feledésbe ment, vagy pedig meg van ugyan hitelvei között, de nem tartják meg. Persze, lehet tiltakozás is, mint ahogyan a reformáció indult, de a jelenlegi vallások sokkal inkább pozitívak, tehát inkább állítanak, helyett, hogy egyszerűen bírálatot mondanának.

Legelőször a Bahai mozgalommal szeretnék foglalkozni, mert nálunk ugyan még csak most kezd feltűnni, de külföldön már nagy sikereket aratott.

A Bahaisták bizonyára tiltakoznának az ellen, hogy őket, mint új vallást emlegesse valaki. Hiszen egyike hitelveinek az, hogy minden vallásban van valami jó, s az ők prófétájuk ép azért jött el, hogy Isten országát megalkossa, itt, a földön, a különböző vallások egyesítésével. Tagjaikat is úgy veszik fel, hogy azok ugyanakkor egy másik vallásnak is a tagjai, s így a nevük is mohamedán-Bahaista, katolikus, református, unitárius stb. bahaista. A tény azonban mégis csak az, hogy elveik védelmére társaságokat, egyházakat kellett alapíta-

niok, s tekintve, hogy a világ még egyáltalán nem akar tudni az Istenországában való egyesülről, mindaddig, míg az bekövetkezik, kénytelenek a maguk szűk körével megelégedni.

Eredetük 1844-re vihető vissza, mikor is Persia Shiraz nevű városában egy fiatal ember lépett fel, hirdetvén a vallások és az emberiség egységét, főképen pedig eljöveteletét „Annak, kiből Isten megnyilatkoztatni fogja Magát“. Ez a lelkes fiatal ember, kinek polgári neve Ali Mohammed volt, de ki magát a Bab-nak (a Kapu) nevezte, hamar ellentétbe került az ottani hivatalos egyházzal, a muzulmánokkal, kik aztán becsukatták, majd eretnokség címen kivégeztették 1851-ben. Ekkor azonban már tanítványai sokféle híveket szereztek az eszmének, s egy közülük, ki életében soha sem találkozott a Bab-bal, éléreállott a szétszórt, de nem csüggedt Bahaistáknak. A hatóság száműzte őket Irakba, hol ez a fiatal ember kinyilatkoztatta magát, mint a Megigért, s felvette a Baha'ollah nevet, mely perzsául annyit jelent, „Isten dicsősége“. Ő volt a tulajdonképeni megalapítója a Bahai mozgalomnak, vagy — bátran mondhatjuk — vallásnak. Egész életét száműzetésben s sokat belőle börtönben töltött. Mindvégig megtartotta hitét, hogy igazán ő a Megigért, nem csüggedett, híveit oktatta, lelkesítette, s megírta híres Tábláit, melyeket szétküldözött az akkori világ kormányzóihoz, a pápához, a szultánhoz, III. Napoleonhoz, Ferencz Józsefhez stb. Ezek a Táblák igen érdekes dokumentumai egy keleti lángelme megvillanásainak. Olvasva (angolban) nehezen lehet megérteni, úgy tele van hasonlatokkal, szóvirágokkal. Egy-egy mondat azonban csodálatos éleslátást árul el, mely a világ akkori rendjét teljesen érteni látszik, sőt mi több, jövőjére is következtet. Így valószínűnek látja a Világháborút, és utána egy nagy békeorszakot jövendőül meg, mely a Népek Szövetsége útján jön létre. Egyébként felszólítja a fenti uralkodókat, hogy segítsék elő a világ és a vallás egyesülését, s igazi keleti megbízással hívja őket, hogy zarándokoljanak el hozzá, hogy az Igazságot együttesen megismerjék. Nem tudom, hogy milyen képpel fogadták ezeket a Táblá-kat a királyi és pápai udvari irodák. Tudtommal nem válaszoltak, egyik sem. Baha'ollah aztán 1892-ben meghalt s utána a mozgalom vezetése legidősebb unokájára maradt, ki Abdul Baha (Isten szolgálja) néven

ismeretes. Én nem vagyok Bahaista, s azért minden szentségtörés nélkül megírhatom, hogy legnagyobb tehetségnek ezt a legutolsó prófétát, Baha'ó'llah előtt és fölött, látom. Ez a kétségtelenül nagy műveltségű ember egy szent buzgóságával és egy tudós kitartásával világmozgalmat csinált a Bahizmusból; amerre ment, osztatlan szeretet, majdnem imádat kísérte, s mikor meghalt, 1921-ben, egy jól megszervezett egyházat, vagy az ök izlésük szerint mondva, testületet hagyott maga után. 1908-ban kiszabadult a száműzetés és internálás kényszeréről, s megindult téríteni. Elment Párisba, Londonba s végül 1912-ben Amerikába is. Elődei tanait ő foglalta rendszeres egységbe, s a keleti filozófiát európai értelemben átdolgozta. Utána szintén fia következett, Shoghy Effendi, kinek feladata megszervezni az Internacionális Tanácsot, mely az egész mozgalomnak mintegy a központi szerve lesz.

Ha a fenti történeten végig tekintünk, az egész nagyon ismerősnek tűnik fel előttünk. Lehetetlen nem gondolni arra, hogy a Bab, Baha'ó'llah, és Abdul Baha szerepe, valamint egymásután következése ép olyan, mint valamikor Keresztelő János, Jézus és Pál apostolé volt. Nincs azonban semmi bizonyíték arra nézve, hogy a fentiek a bibliai történetet akarták volna utánózni. Az első Bahaisták még inkább hasonlatosak az első keresztényekhez, s itt kezdődik a Bahai mozgalom árnyoldala, amint, szerintünk unitáriusok szerint, a kereszténység árnyoldala is a második, harmadik és negyedik század istenítő, misztikus irányzata. A mai Bahaisták u. i. a Babról és különösen Baha'ó'llah-ról már csak úgy akarnak beszélni, mint holmi isteni lényekről, akikhez ha imádkoznak, betegek meggyógyulnak, ők maguk pedig különös előnyökben részesülnek. Magam is találkoztam több nővel és férfival Amerikában, kik halálos betegségből gyógyultak ki Abdul-Baha ottani látogatása alkalmával. Ezt az ügyet csak úgy, racionálista filozófiával nem lehet elintézni, mert amilyen könnyű azt mondani, hogy az illetők hazudtak, ép oly nehéz ezt az illetőkkel szemben, velük beszélve és a szemükbe nézve, el is hinni, különösen, ha a Christian Science és a francia Coué professor csodálatos eredményeit is számba vesszük. A lényeg különösen nem is ez, mert bármennyire mesének is hangozzék, a suggerálással való gyógyítás ma

már nem tartozik a lehetetlenségek közé. A lényeg az, hogy a próféták által elért eredményekből lassanként hamis mitológia keletkezik, mely a próféták eredeti tanításaival sehogyan nem fér össze.

A Bahaisták több programot adtak ki vallásukat illetően, melyek közül a legelterjedtebb a következő 10 pont.

1. Az igazságnak minden előítélet nélkül való kutatása, minden babonának és előítéletnek elhagyása.
2. Az Emberiség egysége. „Mindnyájan egy fának levelei vagyunk, virágok ugyanabban a keretben“.
3. Minden vallásnak egy a lényege. szeretetből és megértésből kell folynia, egyébként nem lehet vallás.
4. Vallás és tudomány nem harcolhatnak. Az a vallás, mely ellenkezik az ésszel, babona.
5. Általános béke, Népszövetség, Nemzetközi Döntőbíróság, Nemzetközi Parlament.
6. Egy nemzetközi nyelv elfogadása, melyet a világ összes iskoláiban tanítsanak.
7. Szabad iskolázás mindenkinek, — különösen lányoknak, kik az eljövendő generáció első oktatói.
8. Nemek egyenlősége, egyenlő lehetőségekkel.
9. A gazdasági probléma szellemi megoldása. A szívek kommunizmusa, ellentétben a mesterséges gazdasági kommunizmussal.
10. Istennek engedelmesség és törvényeinek tisztelete, úgy hogy a lélek legyen a főmozgató erő úgy az egyéni, mint a társas életben.

Ehez a szép programhoz nehéz hozzászólni. Ez vagy naivság, vagy csalás. Naivság, ha a bahaisták azt gondolják, hogy ilyen világi és művelődési elvekkel fel lehet egy vallást építeni. Ezeknek az elveknek a megvalósítására minden vallásnak vállvetve kellene dolgoznia, de egy vallás nem képes megélni ezekből. Valami társadalomtudományi, vagy népjóléti egyesületet kell alakítani, s akkor ezek a pontok csodálatosan szépek lesznek. Az alapítók azonban kifejezetten vallásos célzattal indultak meg, személyük is teljesen vallásos elemekből, tehát több misztikával, épült fel. Chálás lenne pedig ez a program akkor, ha a bahaisták csak szemfényvesztésül formálták volna őket, hogy igazi céljaikat eltakarja. Ez az utóbbi eset azonban nem forog fenn. A pontok nemvallásosságát az magyarázza meg, hogy nem a közszájon forgó és a próféták fejében szintén élő gondolatok elnyomták a jelenlegi hívek lelkében a próféták egyéb mondásait, el-

veit, s ezeket domborították ki hitvallásukban is. Hogy ez így van, azt bizonyítják Bha'o'llah-nak, de különösen Abdul Bahá-nak reánk maradt iratai, melyek az istenséggel, az embernek Hozzá való viszonyával, a túlvilággal stb. igen-igen sokat foglalkoznak. Az Istenre nézve a próféták határozottan unitárius nézeteket vallanak, ami úgy valahogy a pontokból is meglátszik. Baha'o'llah az „egyetlen és egy Isten”-ről (His Oneness and Singleness) beszél. Ennek ugyancsak ellene mond azonban Abdul Bahá-nak egy nyilatkozata, melyben a Szentháromságot így magyarázza: A napsugár is színekből van összetéve, s mégis az emberi szem gyarlósága előtt csak egynek látszik. Ez a magyarázat azonban bajosan elégíthetné ki a Háromság hívőket, mert Sabellius óta nem szeretik a nappal való összehasonlításokat, s aztán a Spectrum nem három, hanem hét, sőt kilenc színt állapít meg a napsugár összetevőiből, melynek következtében Abdul Baha magyarázta inkább a politeistáknak volna jó. Hogy a Baháisták tényleg csak figyelmen kívül hagyták vallásuknak inkább misztikus és túlvilági oldalait, bizonyítja a hivatalos vallástörténetnek e vallásról adott ismertetése. Megkülönböztetést kell tennünk u. i. a Baháisták saját iratai és a tudományos vallástörténet felvilágosításai között. Az eddig elbeszélte történet Baháista könyvekből volt átvéve, melyek közül megszeretnék említeni egy néhányat. Különösen angol nyelven, de francia és német nyelven is, utóbbi időben számtalan könyv jelent meg, legtöbbszörre propaganda célzattal. Ezek közül legjobb J. E. Eslemont könyve, Baha'o'llah and the New Era. Ez főként történelmi és hitmagyarázó szempontból igen bő és könnyen érthető. Másik H. Holley: Bahai Scriptures, mely a próféták írott hagyományait gyűjti egybe szisztematikus elrendezéssel. E két könyv körülbelül a legjobb és magában foglalja mindazt, amit egy tudomány, vagy vallásos érdeklődő tudni akarhat. Ezeken kívül számtalan könyv és füzet jelent és jelenik meg, többek között magyarul is két füzet: Mi a Bahai vallás? és Rejtett Szavak. Allítólag az utolsó két év még sok magyar füzetet produkált, tekintve azonban, hogy azok mind Budapesten jelentek meg, még nem volt alkalmam megszerezni őket.

Ezzel szemben a vallástörténet is foglalkozott a Bahai

mozgalommal, s különösen E. G. Browne két Cambridge-ben (Anglia) kiadott könyve, *The Episode of the Bab és Materials for the Study of the Babi Religion* (1918) sok érdekes anyagot foglalnak magukban. Úgy szintén az 1923-ban kiadott a *Dictionary of Rel. and Ethics* (Macmillan, U. S. A.) több cikkben beszél e vallásról. A tudományos megállapítás szerint a vallás neve Baháismus, s sokkal régebb eredete van, mint azt mi fennebb láttuk. A shiita mohammedánizmusból indult ki, kik a Mohammedtól, s így közvetve az Istentől leszármazott 12 Imám-ban. (Imam-Madhi) hittek, amennyiben t. i. igazi kinyilatkoztatást csak ezeken keresztül lehetett kapni. A legutolsó imám eltűnt, s állítólag ma is él, eljövendő a világnak az igazi megváltást elhozni. Ez történt 260-ban a mohammedán számítás szerint, s ezer évre rá, 1260-ban, volt az imám ismét megjelenendő. Ez az év megfelel a mi 1844-ünknek, s ebben az évben többen léptek fel, mint az eltűnt imámnak a küldöttei, többek közt a mi Ali Mohammed barátunk is, s mindnyájan Bab-nak, Kapunak, nevezték magukat. Köztük úgy látszik a mi Bab-unk volt a legtehetségesebb, mi által bebörtönözést, majd kivégeztetést érdemelt ki magának, s ezzel az új kinyilatkoztatásnak ő lett az előfutára. Utána ismét több próféta következett, kik közül megint a mi Beha'u'llah prófétánk lett a legerősebb, ki viszont kijelentette magát, mint a megígért Messiás, megírta szent könyvét a *Kitab-i-apdas-t*, s halálakor megátkozta azt, aki el akarná vitatni az ő messiási méltóságát. Így az ő utóda, Abdul Baha, ki megint csak némi belső harc után lett elfogadva, csak mint egyszerű terjesztője a hitnek működhetett. A tudós bírálók szerint a Baháizmus tele van misztikus, ó-perzsa Zoroasteri és mohammedán vonatkozásu, dogmákkal, hitelvekkel, melyeket a tan nyugati követői nem tudnak megérteni, s így annak csak intellektuális elveit tudják hirdetni, valamint követni. Beha'u'llah-nak magának két felesége és egy titkos ágyasa volt egy időben, ami az általa hirdetett magasztos és haladott erkölcsi elvek értékéből sokat levon. Így a hivatalos vallás történet.

A Baháisták, vagy Beháisták, amint a vallástörténet nevezi őket, de amit elfogadni nincs értelme, amennyiben az a név számít, amelyet a hívek használnak, s ez pedig Baháiz-

mus, — igen nagy elterjedésnek örvendenek. Különösen Amerikában van igen sok gyülekezetük, Chicagóban egy óriási méretű székes-egyházat építenek, mely a világ Baha-istáinak központja legyen. Németországban, Angliában és Franciaországban, de minden más országban is, számos hívőjük akadt, s hivatalosan azzal dicsekednek, hogy a világ minden nagyobb városában van központi irodájuk. Rendszeresen olyanokat látogattak meg, kik theozófiát, anthropozófiát vagy spiritiszták voltak azelőtt. Az utolsó két évben Budapesten már rendes központi irodát is állítottak fel, hír szerint, melynek valódiságáról azonban nem volt alkalmam meggyőződni. Itt Erdélyben, eddig még csak magányosok fogadták el ezt a tant, de nagyon bíznak, hogy mihelyt a körülmények engedik, s egy kis erélyesebb propagandát fejthetnek ki, sok hívőre fognak szert tenni.

Szent-Iványi Sándor.

(Folytatása következik.)

Várfalvi Nagy János dr.

1845—1882.

Gyermekkorom derüs napjai elevenednek fel emlékemben nevének leírásakor. Mintha előttem állana vidám hangulatot és komoly megfontolást egyként kifejező arcával, jóságos szemeinek nyájas tekintetével, nyárspolgáriasan hanyag, de azért mégis kellemes megjelenésével. Hallom is, amint valami politikai, avagy történelmi tételt fejteget és a mély meggyőződés nyomatékoságával szegi le nézetét, „amellyel áll vagy esik.“

Aranyosszéki unitárius család gyermeke volt. Annak a folyónak vidékéről való, melyről a verses földirat szerzője azt zengte valamikor:

*„Mentét lakja magyar székely, —
Paradicsom az egész hely.“*

Az ő ősei is bizonyára ott lovagoltak abban a bandériumban, mely az innováció (hitújítás) vádja miatt vizsgálatra Gyulafehérvárra idézett Dávid Ferenc tiszteletére Tordáig kivonult volt és a beteg egyházfő kocsját körülvéve, jó ideig elkísérte a mestert azon az úton, mely a mártíromságra és ezzel a halhatalanság birodalmába vezetett.

Dr. Nagy János tanulmányait a tordai középiskolában kezdte és a kolozsvári főgimnáziumban tett érettségit. A középiskola végeztével jogot hallgatott, de a jog mellett a Jakab Elek házánál nyert inspiráció hatása alatt, különös szeretettel foglalkozott történelmi kérdésekkel. Mint egyszer házunknál beszélt nagy hatással volt reá e részben dr. Mészáros Károlynak, a kiváló orvosnak és emberbarátnak figyelmeztetése, hogy „jogászok máris igen sokan vannak és gyakorlati szempontból is jól teszi minden jogász, ha még valami más szakmával is szövetséget köt.“ Budapesti tartózkodása alatt beiratkozott tehát az egyetem bölcséleti és történelmi karára is és megszerezte a tanári diplomát. Ezidőben (1873) írt Békés Gáspárról egy érdekes történelmi ta-